

ВІЙСЬКОВИЙ КОМПОНЕНТ М'ЯКОЇ СИЛИ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ КАНАДИ

Досліджено роль військового компонента м'якої сили у створенні позитивного іміджу Канади на міжнародній арені. Оцінено роль участі збройних сил Канади в миротворчих операціях задля забезпечення підтримки миру і стабільності в світі. Проведено детальний аналіз можливих викликів і загроз канадській безпеці в майбутньому і реакції державних безпекових структур на ці виклики. Розкрито роль ЗС Канади у зовнішній політиці.

Ключові слова: м'яка сила, жорстка сила, публічна дипломатія, місії ООН, миротворчі операції, міжнародна безпека і мир, збройні сили Канади.

Chepurda Ivan. Military component of soft power in Canada's foreign policy

In the article the author examines and analyzes the role of the military component of soft power in creating a positive image of Canada in the foreign arena. The role of the Canadian armed forces in peacekeeping operations has been assessed in order to maintain peace and stability in the world. A detailed analysis of possible challenges and threats to Canadian security in the future and the response of state security structures to these challenges have been considered. Also, the role of the Armed Forces of Canada in foreign policy and influence on other states are also researched.

Key words: soft power, hard power, public diplomacy, UN mission, peacekeeping operations, international security and peace, Canadian armed forces.

Вперше концепцію «м'якої сили» було сформульовано американським політологом і дослідником Джозефом Наєм в 1900-х роках. Відтоді ця концепція зайняла свою нішу в дослідженнях і дискурсах учених на Заході. У своїй роботі Дж.Най застосовував поняття «м'якої сили» (soft power) до ролі й участі США на міжнародній арені на протигагу більш вживаній «жорсткій силі» (hard power). «М'яка сила» в розумінні Ная постає як сукупність різних видів зовнішньополітичної діяльності держави, мета яких досягнути бажаного результату, не

вдаючись до військових методів чи економічного тиску. Таким впливом, вважає Най, повинен слугувати саме культурний вплив, привабливість цінностей і активна діяльність у сфері публічної дипломатії¹. «М'яка сила» — це діяльність, яка спонукає інших наслідувати (або домагаючись їх власної згоди слідувати) певні норми поведінки та дії інститутів на міжнародній арені, що й приводить до досягнення бажаного результату фактично без примусу. Дж. Най твердо переконаний в тому, що політика майбутнього — це насамперед політика культурного впливу і привабливості держави, яка сприяє формуванню позитивного іміджу держави, що в свою чергу є результатом всесторонньої і багатовекторної дипломатії, яка має на меті відстоювання національних інтересів за допомогою виважених зовнішньополітичних кроків, не вдаючись до агресії і насильства.

Структура «м'якої сили» передбачає наявність у ній трьох компонентів: культури, політичної ідеології та зовнішньої політики. Щодо перших двох компонентів, то вони сформувались історично і є спадщиною нації, тоді як зовнішня політика виступає суб'єктивним чинником, що може змінюватися залежно від діяльності зовнішньополітичних відомств². Це означає, що діяльність зовнішньополітичних відомств держави може посилювати чи ослаблювати позицію держави на міжнародній арені, й по суті, на ній лежить значна, якщо не визначальна роль у просуванні позитивного іміджу держави і її цінностей. З одного боку, імідж розглядають як елемент «м'якої сили» в зовнішній політиці держави, а з іншого — імідж є результатом діяльності цієї сили. Тому одностайної думки стосовно цього немає, оскільки різні дослідники по-різному підходять до оцінки ролі і місця поняття «іміджу» в зовнішньополітичній діяльності держави. Публічна дипломатія виступає одним із найважливіших шляхів нарощування потенціалу «м'якої сили» та виступає визначальним фактором у формуванні позитивного іміджу держави на міжнародній арені. Відхід від силових методів розв'язання конфліктних ситуацій до застосування дипломатичних методів з урахуванням гро-

мадської думки і думки експертів, відкритість, прозорість і послідовність є характерними рисами публічної дипломатії.

Канада в своїй зовнішній політиці заручилася концепцією «м'якої сили» і активно її використовує як інструмент реалізації своїх національних інтересів. Вона одна з небагатьох країн, в якій концепція «м'якої сили» стала відігравати ключову роль у зовнішньополітичній діяльності. Це було зумовлено особливостями позиційної ролі Канади в сучасній системі міжнародних відносин, а також історичними особливостями розвитку багатосторонніх культурних відносин. Починаючи з середини ХХ ст. Канада почала активно вдаватися до «м'якої сили» в своїй зовнішній політиці. Розглядаючи себе як державу середньої ланки, Канада всіляко намагалася не залишатись осторонь подій, що відбувались в світі. Вона робила акцент у своїй політиці на вирішення різного типу гуманітарних питань, з якими стикалися різні держави світу. Відомий канадський дипломат Л. Пірсон був ініціатором створення перших надзвичайних Збройних сил ООН для врегулювання Суецької кризи в 1956 р., затверджуючи за своєю державою імідж миротворця³.

Кількість канадських військовослужбовців, які беруть участь у миротворчих операціях під егідою ООН, залишається нижчою, ніж у часи «холодної війни» і ранній післявоєнний час. Але було б несправедливо зазначати, що зараз їхня участь не відіграє важливої ролі у врегулюванні різного типу конфліктів у світі. Канадські збройні сили беруть участь у миротворчих операціях в Афганістані, країнах Африки та Латинської Америки задля запобігання ескалації конфліктів, наслідком яких є велика кількість загиблих, у тому числі серед мирного населення. В 1996 р. була розроблена нова концепція зовнішньої політики, в якій найбільш пріоритетним завданням стало гарантування безпеки кожному індивіду зокрема⁴. Велику роль було відведено допомозі постраждалим під час війни та інших конфліктів, забороні виробництва і продажу протипіхотних мін. У цій концепції Канада відійшла від визнання першочерговим завданням забезпечення і реалізацію національних інтересів будь-якою ціною. На перше місце вийшла турбота про безпеку людини, її здоров'я

і життя. Це дуже добре ілюструє перехід до м'якого впливу Канади в своїй зовнішній політиці. Механізм «м'якої сили» став наріжним каменем всієї зовнішньої політики в період правління в Канаді Ліберальної партії, яку очолювали Ж. Крет'єн (1993–2003 рр.) і П. Мартін (2003–2006 рр.)⁵.

Нині обговорення ініціатив зосереджене на проактивних заходах, які мають за мету сприяння безпеці людей через дотримання норм міжнародного права і підвищення здатності Канади та міжнародного співтовариства реагувати на ймовірні загрози і виклики національній безпеці. Такі ініціативи є важливою складовою зовнішньої політики, яка спрямована на підтримку та зміцнення безпеки людей, але не менш важливими є політичні реакції на неминучу чи реальну загрозу для безпеки людини⁶. Після закінчення «холодної війни» міжнародне співтовариство має більшу свободу дій, реагуючи на конкретні загрози як людській, так і міжнародній безпеці (щоправда, це часто суперечить одне одному).

Обсяг і характер міжнародних криз в епоху після закінчення холодної війни забезпечив якийсь імпульс для розвитку канадської програми людської безпеки.

Канада відреагувала на численні міжнародні кризи у період між 1993 та 2005 рр., хоча участь не була рівномірною. Відповідь була очікуваною на деякі міжнародні кризи, такі, як серія конфліктів на Балканах (засоби превентивної дипломатії, військове втручання, миротворчі операції). У багатьох випадках, таких, як Гаїті, ДРК (Заїр, до 1997 р.), Ефіопії-Еритреї, Сьєрра-Леоне і Східному Тиморі, Канада відповіла на підтримку мирного процесу через дипломатію та внески в операції з підтримання миру в рамках спільного використання програм допомоги, щоб сприяти вирішенню конфліктів. Відповідь Канади на деякі кризи, такі, як Дарфур, Чечня та деякі конфлікти в Африці, була надзвичайно обмеженою, як правило, складалася з «висловлювань засудження» та маргінальної дипломатичної та фінансової підтримки⁷.

Афганська операція являє собою унікальний випадок у відповіді Канади на міжнародні кризи, як за мотивами, так і за

характером участі. Терористичні напади проти США Аль-Каїдою 11 вересня 2001 р. спровокували урочисту обіцянку відплати проти винуватців. Вона була виправдана і підтримана НАТО, спираючись на статтю 5 її Статуту (яка розглядає напад проти одного з членів Альянсу як напад на всіх.) Як наслідок канадські зобов'язання перед НАТО, тісні відносини із Сполученими Штатами, а також проблеми безпеки, що випливають із міжнародного тероризму, призвели до участі збройних сил Канади у спільній місії в Афганістані⁸. Канадська громадськість була поінформована про те, що місія виступить на широкому фронті, який включає в себе військові, гуманітарні, дипломатичні, фінансові, законодавчі та внутрішні ініціативи безпеки .

Канадська місія в Афганістані являє собою унікальний випадок, де чітко прослідковується послідовний підхід до підтримки міжнародного миру та безпеки. Підхід до людської безпеки вплинув на оперативну стратегію в Афганістані. Було визнано, що суто військовий підхід не зможе подолати основні фактори, які спричинили неспроможність держави і дозволили Афганістану стати притулком для терористів. Було наголошено на відсутності ефективних політичних інститутів, порушенні прав жінок та високому рівні бідності. Тому усунення цих проблем було дуже важливим елементом задля успіху місії, яка полягала у витісненні Аль-Каїди і Талібану.

Після того, як наприкінці 2001 р. збройні сили США зруйнували Талібан, Канада була першою країною, яка відправила свої війська і громадських консультантів до Афганістану та надала йому допомогу у відновленні міст та сіл. У серпні 2005 р. Канада за власної ініціативи відправила миротворчий корпус збройних сил, мета якого була відновлення провінції Кадар.

У 2006 р. особовий склад збройних сил Канади спільно з військовими із США та Канади провели бойову операцію «Медуза», яка мала за мету знищити повстанців, які були членами Талібану. До 2009 р. на півдні Афганістану перебували 2500 військових з особового складу збройних сил Канади. Не обійшлося без жертв — близько півсотні солдатів загинуло,

понад двісті зазнали поранень⁹. Порівняно з попередніми роками витрати на проведення миротворчої операції на півдні Афганістану зросли майже в чотири рази до 1.5 млрд доларів. Загалом за три роки проведення цієї місії було витрачено понад 4 млрд доларів.

На кожному із цих етапів військові внески Канади були підтримані гуманітарною та фінансовою допомогою. Відчайдушна потреба у такій допомозі людям однієї з найбідніших країн світу постала як аргумент, який було широко наведено як виправдання для військової участі Канади в Афганістані.

У доповіді незалежних експертів щодо ролі Канади в Афганістані було зазначено, що канадська фінансова допомога була використана для: інфраструктурних проєктів, таких, як ремонт чи відновлення доріг, іригаційних систем, побудови шкіл та в'язниць; проєктів розвитку, таких, як фінансування захисту прав жінок, розвитку сільських районів; заходів щодо зміцнення внутрішньої безпеки — підготовки афганської національної поліції та вчителів. Хоча участь Канади в місіях Афганістану чітко мотивована власними інтересами та пріоритетами національної безпеки, проте піклування про безпеку людини були першочерговим завданням і метою для проведення миротворчих операцій і участі у них канадського військового контингенту.

Канада була також залучена до врегулювання ситуації на острові Гаїті як представник ООН. Гаїті протягом десятиліть перебуває у майже безперервному стані кризи. Країна постраждала від низки переворотів, які замінили корумпований авторитарний уряд іншим. Збіднілі жителі Гаїті піддаються постійному насильству, країна знаходиться в стані економічної і політичної нестабільності. Позитивні зрушення протягом останніх двадцяти років, як перехід до демократичного лідерства, були нетривалими. Результатом такої безперервної загрози демократії та безпеці було майже безперервне залучення регіональних держав (наприклад, Канади, США), яке було санкціоноване ООН, що являли собою інтервенційні сили і виконували місії зі стабілізації порядку на острові¹⁰.

Як і було обіцяно, Канада брала участь у кожній з чотирьох місій ООН між 1995 та 2000 роками, метою яких було створення безпечного та стабільного середовища, підготовка і навчання новоствореної національної поліції Гаїті (HNP) і встановлення умов для проведення вільних і чесних виборів. Канада зробила істотний внесок, надавши найбільший військовий контингент у міжнародних силах безпеки, що направлявся на заміну американським силам. Зокрема, Канада відіграла важливу роль у професіоналізації національної поліції Гаїті через розгортання цивільної поліції, що розглядалася як важливий перехідний механізм від миротворчості до побудови миру і стабільності у майбутньому.

Забезпечення порядку та безпеки, як необхідної частини навчання національної поліції Гаїті, було необхідним для побудови миру, створення демократичних інституцій, проведення виборів, справедливості та національного примирення. Канадський уряд надавав технічну допомогу та здійснював фінансування всіх галузей економіки задля покращення її стану.

У 2004 р. на прохання тимчасового президента Боніфасія Олександра Рада Безпеки ООН уповноважила короткотермінові багатонаціональні тимчасові сили до Гаїті сприяти безпечному, стійкому середовищу та забезпечувати гуманітарною допомогою цивільне населення. Канада долучилася до цього процесу відправивши на острів 450 військовослужбовців та гвинтокрил. Метою стала необхідність підтримки конституційного ладу і демократії, захист прав людини та захист цивільного населення від безпосередньої загрози фізичного насильства. Уряд Канади фінансував програми, спрямовані на покращення функціонування парламенту Гаїті, а також виділив 35 мільйонів доларів на гаїтянський виборчий цикл у 2005-2006 рр., який передбачав навчання жителів Гаїті як спостерігачів за виборчим процесом, запобігаючи в такий спосіб можливій фальсифікації.

Звіт 2006 р. попередив, що ситуація у сфері безпеки демонструє незначне поліпшення, але залишається «крихкою та нестабільною». У 2005 р. на Гаїті відбулися президентські вибо-

ри, які, незважаючи на локалізоване втручання, вважалися кваліфікованими¹¹. Це було ще одним кроком у зміцненні демократії на Гаїті. Канада була залучена до цього процесу як представник ООН, і присутність військового контингенту та значна фінансова допомога сприяли посиленню демократичних процесів всередині держави. Ці процеси суттєво ускладнювалися ураганами, засміченням і руйнівним землетрусом у січні 2010 р.

Нині кількість канадських військовослужбовців, які беруть участь у миротворчих операціях Організації Об'єднаних Націй з підтримки миру, залишається набагато нижчою за рівень, який характерний для періоду «холодної війни» та після холодної війни (і значно нижча, ніж у період 1963-1964, 1974-1975 рр. та початку 1990-х років)¹².

Від початку федеральної виборчої кампанії 2015 р. ліберали критикували уряд Стівена Харпера і загалом консерваторів за їхній відхід від активної участі у миротворчих операціях та взяли на себе зобов'язання «відновити Канаду як лідера у світі». Одним із їхніх зобов'язань була участь у миротворчих операціях задля підтримки миру і стабільності в світі під егідою ООН. Вони стверджували, що для цього треба створити нові можливості, які б допомогли зробити миротворчі операції більш дієвими і ефективними. Для цього потрібно було створити мобільні медичні групи, забезпечені всім необхідним медичним обладнанням, а також залучити інженерів до підтримки літальних апаратів, які можуть забезпечувати постачання та транспортувати персонал, і які могли би бути доступні «в кожному конкретному випадку». Прагнення відродити та поживити канадську роль у мирних операціях ООН озвучив прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо в зверненні до міністра оборони Харджі Саджана. Уряд, у свою чергу, знову підтвердив своє зобов'язання «відновити внесок Канади в операції з підтримання миру» та запросив громадськість розглянути, яким чином збройні сили Канади повинні «сприяти збільшенню внеску Канади в операції з підтримання миру».

У серпні 2016 р. уряд Трюдо запевнив, що для мирних операцій ООН буде надано до 750 військовослужбовців — 600 військових і 150 цивільних поліцейських. Вони, як зазначив професор Уолтер Дорн, повинні були долучитися до 112 військовослужбовців та цивільного персоналу, які вже були розміщені в місії ООН. Загалом для комбінованої військово-цивільної місії залучено приблизно 860 канадських співробітників¹³.

Щодо майбутньої ролі й участі Канади у миротворчих операціях, то прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо заявив про те, що Канада повністю віддана перегляду своєї участі в миротворчих операціях як представник ООН і готова збільшити свою військову присутність у миротворчих операціях задля підтримки безпеки та миру в світі. Трюдо наголосив, що ООН відіграє ключову роль у формуванні міжнародного правового порядку і робить важливий внесок у досягнення стабільності в світі, запобігання конфліктів та захист цивільного населення¹⁴. Долучаючись безпосередньо до зусиль ООН щодо забезпечення та підтримки миру та безпеки в світі, Канада відстоює і свої національні інтереси. Ця заява бере за основу ті принципи і пріоритети в зовнішній політиці Канади, які викладені в національній стратегії оборони «Strong, secure, engaged». У документі зазначено, що еволюція миротворчих операцій ООН за останні 30 років відображає зміну природи конфліктів, відповіддю на які є ретельніший підхід до планування підготовки і проведення миротворчих операцій. В цій стратегії зазначено, що людська безпека залишається першочерговим завданням і пріоритетом для Канади. Як наслідок бюджет сфери оборони зросте майже на 70% до 2026-2027 років і становитиме 32.7 мільярдів доларів, а це дорівнює 1,4% ВВП Канади. Загалом національна стратегія передбачає посилення безпеки вдома, в регіоні Північної Америки, що, в свою чергу, передбачає тісну військову й економічну співпрацю з США, а також участь у миротворчих операціях у світі задля підтримки миру і стабільності і подолання гуманітарних криз. Велику увагу уряд Канади приділяє науковим дослідженням в сфері безпеки та міжнародних відносин.

Аналіз поточної ситуації, а також прогноз ймовірних викликів національній безпеці та безпеці в світі загалом допоможе уникнути проблем, з якими стикалися інші держави. Запобігання конфліктам та кризам є запорукою успішного та мирного співіснування в світі, й у Канаді це прекрасно розуміють. У стратегії передбачені превентивні кроки задля уникнення ймовірної загрози Канаді з боку інших держав чи терористичних організацій. Пильність, взаємодія із союзниками по НАТО, участь у миротворчих операціях у різних куточках світу, активна пропаганда цінностей та ідеалів Канади поряд із безперервною публічною інформацією є наріжним каменем національної стратегії Канади.

Отже, Канада в своїй зовнішній політиці заручилася елементами «м'якої сили», приділяючи велику увагу участі у миротворчих операціях. У період після Другої світової війни вона була однією з перших держав, яка ініціювала залучення західних країн до миротворчих операцій, сприяючи цим самим становленню міжнародного миру і стабільності в світі. Новий підхід до ведення миротворчих операцій був вперше представлений у 1990-х роках, в центрі якого — цінність людського життя. Участь у військових операціях повинна відповідати цінностям канадського суспільстві. Це збереження і захист людського життя, безпека кожного громадянина і підтримка миру і безпеки в світі загалом. Миротворчі операції, крім своєї основної ролі у забезпеченні порядку і безпеки на території, де відбувався конфлікт, мали за мету подолати гуманітарну кризу, яка часто супроводжувала військові конфлікти. Канадський уряд виділяв великі суми на допомогу постраждалим у конфлікті й цим самим сприяв утвердженню свого позитивного іміджу на міжнародній арені. У новій стратегії Канади окреслено покращення фінансового і матеріально-технічного забезпечення збройних сил і укомплектування миротворчого контингенту під егідою ООН. Значна роль відводиться запобіганню конфліктів, виявленню загрози і ліквідації її на ранній стадії.

Водночас Канада не припиняє вкладати кошти у розвиток і популяризацію своїх цінностей, якими є антимілітаризм, від-

критиcть, мультикультуралізм, демократичні принципи управління, захист прав меншин, глобалізм, підтримка міжнародних інституцій. Активна діяльність публічної дипломатії, вкладання коштів у освітні й культурні програми, метою яких є ознайомлення з культурою і цінностями Канади, сприяють закріпленню за країною позитивного іміджу, прихильному ставленню до неї громадян у більшості країн світу. Все це є наслідком продуманої і виваженої політики політичної еліти Канади, яка усвідомлює, що гарантувати безпеку своєї держави і підтримувати мир і стабільність у світі, який швидко змінюється, за допомогою тільки силових методів чи економічного впливу неможливо в сучасних умовах.

1. Nye J. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, n.p.: Basic Books, 1990. pp. 7-8 2. Keohane B. and Nye J. «Power and Independence in the Information Age», *Foreign Affairs* 77.5, pp. 81-94 3. Axworthy L. «Why 'soft power' is the right policy for Canada», *Ottawa Citizen*, 25 April 1998 pp. 4-5. Офіційний сайт Уряду Канади. URL: www.gc.ca. 4. Офіційний сайт Міністерства ракордонних справ та міжнародної торгівлі. URL: <http://www.international.gc.ca> // <http://www.dfaitmaeci.gc.ca>. 5. Офіційний сайт Уряду Канади. URL: www.gc.ca. 6. Keohan, B. and Nye J., «Power and Independence in the Information Age», *Foreign Affairs* 77.5, pp. 81-94 7. Офіційний сайт Уряду Канади. URL: www.gc.ca. 8. *Canadian Troops in Afghanistan: Taking a Hard Look at a Hard Mission. An Interim Report of the Standing Committee on National Security and Defense*. February 2007. URL: <http://www.parl.gc.ca/content/sen/committee/391/defe/rep/repfeb07-e.pdf> 9. Там само. 10. Nossal Kim Richard. «Right and Wrong in Foreign Policy», *International Journal* 62, no. 2 (Spring 2007): 263-277. 11. Офіційний сайт Уряду Канади. URL: www.gc.ca. 12. Strong Secure, engaged. *National Defence Policy*. URL: <http://dgraapp.forces.gc.ca/en/canada-defence-policy/docs/canada-defence-policy-report.pdf>. 13. Офіційний сайт Уряду Канади. URL: www.gc.ca. 14. Strong Secure, engaged. *National Defence Policy*. URL: <http://dgraapp.forces.gc.ca/en/canada-defence-policy/docs/canada-defence-policy-report.pdf>.

Chepurda Ivan. Military component of soft power in Canada's foreign policy

In its foreign policy, Canada has enlisted elements of «soft power», paying much attention to participation in peacekeeping operations. In the aftermath of the Second World War, Canada was one of the first states to initiate the involvement of Western powers in peacekeeping operations, contributing to the

emergence of international peace and stability in the world. A new approach to peacekeeping operations was first introduced in the 90's, centered on the value of human life. Participation in military operations should be consistent with the common values that exist in the community of Canada. It is the preservation and protection of human lives, the security of every citizen, and the maintenance of peace and security in the world as a whole. Peacekeeping operations, in addition to its central role in ensuring order and security in the area where the conflict took place, was intended to resolve the humanitarian crisis, which often went along with military conflicts. Canada's new strategy outlines improvements in financial and logistical support for Canadian armed forces and the deployment of a peacekeeping contingent under the aegis of the United Nations. A significant role is played by preventing conflicts, identifying threats and eliminating them at an early stage.

However, Canada does not cease investing in the development and promotion of its values, such as anti-militarism, openness, diversity of cultures, democratic principles of governance, protection of minority rights, globalization, support for international institutions. The active activities of public diplomacy, investing in educational and cultural programs aimed at raising awareness of Canada's culture and values, contribute to a positive image of Canada as a state that is sympathetic to citizens in most countries of the world, which can not be said about her neighbor. All of this is the result of a well-thought-out and well-considered policy of Canadian political elite who realize that it is not possible under current conditions to guarantee the security of their state and to maintain peace and stability in a rapidly changing world with the help of only force-based methods or economic output.

Key words: soft power, hard power, public diplomacy, UN mission, peacekeeping operations, international security and peace, Canadian armed forces.